

Nurettin Paşa (Sakallı) (1873- 1932)

Mehmed Nureddin Bey, 17 Temmuz 1289/ 1873 tarihinde Bursa'da doğdu. Babası, Bursa'nın köklü ailelerinden olan "Konyar" Türk aşiretine mensup Müşir İbrahim Paşa'dır. (Öl. 1914) Nureddin Bey, Askerî Lise'den mezun olduktan sonra, Harp Okulu'na girip 1893 senesinde Teğmen olarak 20 yaşında Birinci Ordu bünyesindeki Hassa Ordusu Erkân-ı Harbiye'sinin V. Tümen'inin 40. Piyade Alayı'nda askeriyedeki kıta hayâtına başladı. 31 Ocak 1311/1895 tarihinde Üsteğmen, 22 Temmuz 1311/1895 tarihinde ise Yüzbaşı rütbesine yükseldi.

Nureddin Bey sırasıyla; 1897'de Osmanlı-Yunan Savaşı'na gönüllü olarak katıldı. Osmanlı-Yunan Savaşından sonra kısa sürelerle bir takım mihmandarlıklar ile Edirne, Yanya, Selanik, Manastır, Kosova ve İzmir'de muhtelif memuriyetlerde bulundu. 1902'de Makedonya'da ortaya çıkan Bulgar eşkıyasının takibinde bulundu. Ekim 1898'de de II. Abdülhamid'in yaverliğine getirildi. Nureddin Bey, 21 Ağustos 1317/1901 tarihinde Binbaşı rütbesine yükselerek, Makedonya'da çıkan karışıklığı önlemek için bu bölgeye gönderilen Kurmay Hey'eti'nde yer aldı.

Aralık 1907 senesinde III. Ordu Karargâhı'nda görev alarak, 6 Aralık 1907'de Yarbay olan Nureddin Bey, Bulgar Hududu Kumandanlığı'na ta'yîn edilerek bir müddet burada çalıştıktan sonra, 24 Haziran 1908'de Miralay (Albay) rütbesine yükseldi. Nureddin Bey, Albay olduktan sonra, III. Ordu Erkân-ı Harbiye'sinin Özel Şube Müdürlüğü'ne getirildi.

Albay Nureddin Bey, Meşrutiyet'in ilân edilmesi için çalıştı. Bu gayretleri sebebiyle; birincisinde yüzbaşı ve ikincisinde binbaşyken, Sultan II. Abdülhamid tarafından Saray'a getirilerek gözaltına alındı.

Albay Nureddin Bey, Avrupa'da bulunan "Cemiyet-i İslamiye" ve "Hürriyetperver" teşkilâtlarıyla irtibat hâlinde bulunduğu için ilk önce görevinden uzaklaştırıldı. Daha sonra Yıldız Divân-ı Harp-ı Mahsûsa'sınca altı sene haps edilmesine karar verildi. Fakat babası Müşir İbrahim Paşa'nın tavassutu netîcesinde bu ceza bir buçuk seneye indirildi.

1909'da ordunun yenilenmesi ve yeni esaslara bağlanmasına karar verildi. Bu düşünceden hareket edilerek "*Tasfiye-i Rûteb-i Askeriye Kanûnu*" diğer bir ifade ile "*Nasıp Tashîhi*" çıkarıldı. Bu kanûn gereğince bazı subayların rütbesi daha alt rütbelere indirildi. 25 Temmuz 1909 tarihinde Albay Fevzi (Çakmak) Bey gibi diğer bir kısım subaylar ile birlikte Nureddin Bey'in de rütbesi binbaşılığa indirildi

Binbaşı Nureddin Bey, 31 Mart 1325/1909 vak'asından sonra Makriköy (Bakırköy) Kaymakamlığı'na ve ilâve görev olarak da Tırnovacık Mevki' Komutanlığı ile Bulgaristan Doğu Hududu Komutanlığı'na getirildi. Yemen İsyânı üzerine, bölgenin isyâncılardan arındırılması ve olaylara nihâyet verilmesi için 14 Şubat 1911 tarihinde Yemen'e gitti. Yemen'de bulunduğu sırada İmam Yahya ile itilâf akdi hususunda görüşerek, elde ettiği bilgileri Ahmet İzzet Paşa'ya da bildirdi. Böylece Yemen'de meydana gelen Sina, Alâme-i Cebâne İsyanlarıyla, Zeydiye olayı da bastırıldı. Yemen'deki başarıları da dikkate alınarak, 1327/1911'de yeniden kaymakam (yarbay) lığa terfi' etti ve hemen arkasından da Yemen II. Fırka Komutanlığı'na tayin edildi.

Birinci Balkan mağlûbiyeti esnâsında, Nureddin Bey'in tek kardeşi olan Mülâzım Mümtaz Bey, Lüleburgaz çarpışmalarında şehit düştü. Nureddin Bey, kardeşinin şehadetini Yemen Cephesi'ndeyken duydu. Bu haber üzerine, Balkan Savaşı'na katılmak istediğini İstanbul'a bildirdi. Nureddin Bey'in bu talebi kabul edilerek, İstanbul'a gelmesine müsaade edildi. Nureddin Bey, Çatalca'da şehid olan kardeşinin mâtemi sebebiyle, Yemen'den döndükten sonra sakal bıraktı ve bir daha da kesmedi. Bu tarihten i'tibâren "*Sakallı Nureddin*" olarak anıldı. İstanbul'a dönen Nurettin Bey münhal bir görev bulunmadığı için IX. Piyade Alay Komutanlığı'na atanıp II. Balkan Savaşına katıldı. Edirne 20 Temmuz

1913 tarihinde Bulgarlardan geri alındı. Nureddin Bey, II. Balkan Savaşı sonunda ikinci defa miralay (albay) rütbesine yükseldi (1330/1914). Ayrıca daha önceki hizmetleri de dikkate alınarak kendisine “*Mecidi Nişanı*” verildi.

Birinci Dünya Savaşı’nda Osmanlı Devleti’nin cephelerinden biri de Irak Cephesidir. Irak Cephesi Komutanı Süleyman Askerî Bey, 12 Nisan 1915 tarihinde Şuayyibe çarpışmalarında yaralanması, ardından 14 Nisan 1915 tarihinde intihar etmesi üzerine Binbaşı Ali Bey, yarbaylığa yükseltilerek 18 Nisan 1915 tarihinde vekâleten Irak Genel Komutanlığı’na yürütmeye başladı. Komutansız kalan bu cepheye Başkomutan Vekili Enver Paşa, 23- 24 Nisan 1331/1915 tarihinde Harbiye Nâzırı imzasıyla Albay Nureddin Bey’i Irak ve Havâlisi Genel Komutanı olarak tayin etti.

Albay Nureddin Bey’in Irak cephesindeki hizmetleri;

1. Osmanlı Devleti’nin Başkomutanlık Vekâleti, Irak cephesinin açıldığı günlerde bu cepheye önem verildiği intibasını göstermiş, ancak bu cepheyi daha sonraki gelişmeler üzerine ihmal etmiştir. Irak cephesi, diğer cephelere birlik gönderilecek kaynak cephe konumuna sokulmuştur.

2. Selmân-ı Pâk Meydan Muharebesi’nde İngiliz kuvvetleri bozguna uğratılıp 200 kilometre daha geri hatlara sürüklenmiştir.

3. Albay Nureddin Bey, herkesin kabul ettiği bütün imkânsızlıkların üstesinden gelerek; çoğunu İngiliz birliklerinden ele geçirdiği silah ve malzemeye bir Nehir Nakliye Filosu ve bir de Uçak Filosu kurmuştur. Böylece, zaten zayıf olan ve Şuayyibe Savaşı’nda da tamamen işe yaramaz hâle gelen Irak Cephesi’ndeki birliklere çeki düzen vermiştir. Yeniden kurduğu birlikler ile cepheyi güçlendirip İngilizleri Kutü’l-Amare’ye hapsetmiştir. İngilizler bu durumdan kurtulmak için Çanakkale ve Alman Cepheleri’nden Irak’a birlikler sevk etmişler ise de; bu birlikler daha muhasara bölgesinden 40 kilometre uzaktayken esîr edilmiştir.

4. Irak Cephesi İngiliz Komutanı Nixon, Selmân-ı Pâk Meydan Muharebesi’nden sonra, savaş alanını terk ederek, Erkân’ı Harbiye’siyle beraber, Basra’ya kadar kaçmıştır. Nixon’un bu mağlûbiyeti onun sonunu getirmiş, İngiliz Hükûmetince ordudan uzaklaştırılmıştır.

5. General Townshend ile diğer beş Generalin esîr edildiği harekât Nureddin Bey tarafından hazırlamıştır. General Townshend, bu Türk Zaferi’nin büyüklüğünü ve şiddetini belirtmek için; “Kutü’l-Amare ve Cehennem eğer benim olsaydı, her halde Kutü’l-Amare’yi satar, Cehennemi muhafaza ederdim”, demiştir.

6. Bölgede Osmanlı Devleti’nin işini zorlaştırmak için çıkartılan iç isyanlar sükûta kavuşturulmuştur. Zira bölgede yapılacak olan bir askerî başarı ancak bu isyanların sona erdirilmesiyle mümkündür. İtilaf devletleri bir taraftan yerli aşiretleri Osmanlı Devleti’ne düşman yaparken, diğer taraftan onları yönetim zaafiyeti oluşturmak için isyana teşvik etmişlerdir. Nureddin Bey, bu aşiretler ile görüşerek kimini ikna edip kimini bölgedeki başarısının sonucunda güvenlerini kazanıp aşiretlerin de Osmanlı Devleti yanında yer almasını sağlamıştır.

7. İran ile dostluk kurulmuş, Osmanlı Devleti’nin millî menfaatleri göz önünde bulundurulmuştur.

Irak Cephesi’nde VI. Ordu kurularak bu bölgedeki birlikler VI. Ordu’ya bağlandı. VI. Ordu Komutanlığı’na da Von Der Goltz Paşa getirildi. Goltz Paşa; Albay Kâzım (Karabekir) ve bir kaç Alman subayı ile birlikte, 15 Kasım 1915 günü İstanbul’dan ayrılarak, 6 Aralık 1915 tarihinde Irak’a vardı.

Goltz Paşa, birliklerini teftiş etmek ve asıl plânlarını uygulayabilmek maksadıyla İran’a gittiği bir sırada Nureddin Bey,

24 Aralık 1915 tarihinde Kutü'l-Amare'ye saldırmıştı. Bu saldırının uzayacağını anlayan Nureddin Bey, bu defa İngiliz yardımcı kuvvetlerinin üzerine yürüdü. Böylece Goltz Paşa'nın kesinlikle izin vermediği bir hareketi gerçekleştirdi.

Goltz Paşa 12 Aralık 1915 günü Aziziye'de bulunan Türk birliklerinin karargâhına gelerek ordunun komutasını devraldı. Bu güne kadar birliklere komuta eden Nureddin Bey'i de Kutü'l-Amâre'yi kuşatan birliklerin komutanlığına görevlendirdi. Nureddin Bey, Goltz Paşa'nın Alman menfaatleri yönündeki tutumunu beğenmediği ve rahatsızlıklarını Enver Paşa'ya bildirdiği hâlde, bu cephede etkisiz hâle getirilmeğe çalışıldı. Kendisinin pasifize edilmesine karşı çıktığı için 10 Ocak 1916 günü Irak Cephesi Komutanlığı'ndan alınarak başka bir göreve ta'yîn edilmesi için Bağdat'a gönderildi. Irak Cephesi Komutanlığı'na, Nureddin Bey'in komutası altında görev yapan Halil Bey {Kut} 13 Ocak 1916 günü cephe komutanı ta'yîn edildi. Halil Bey'i cephede güçlü kılmak için Kafkas Cephesi'nde görev yapan Albay Ali İhsan {Sâbis} Bey birliğiyle birlikte 30 Ocak 1916 tarihinde Irak Cephesi'ne gönderildi. Halil Bey 14 Mart 1916'da Mirliva rütbesine yükseltildi. Goltz Paşa, 19 Nisan 1916 günü Bağdat'ta tifüsten ölünce, Halil Bey VI. Ordu Komutanı oldu. Mirliva Halil Bey, komutayı ele aldığı anda İngiliz birlikleri Dicle Nehri'nin oluşturduğu üç tarafı bataklıklar ile çevrili Kutü'l-Amâre'ye sıkıştırılmış teslim şartlarını görüşme durumundaydı. İngiliz birliklerinin erzâkı bittiği, para karşılığında {1 000 000 altın} kurtulma tekliflerinin reddedildiği ve çemberi yaracak gücünü Selmân-ı Pâk'ta yitirdiği için 29 Nisan 1916 günü teslim oldu. Kutü'l-Amâre'de İngilizler büyük malûbiyete uğratarak Townshend'in de içinde olduğu 13 general, 481 subay, 7 000'i Hintli olmak üzere 13 300 er esir alındı. Bu hezîmeti Lord Kitchener az gösterse de İngiltere yönetimi kabul etmiştir.

Albay Nureddin Bey, Kısa bir süre Kafkas Cephesi, IX. Kolordu Komutanlığı ile merkezi Erzurum'da bulunan III. Ordu'nun Komutan Vekilliğine tayin edildi. Ekim 1916'da Muğla ve Antalya Havâlisi Komutanlığı'na atandı.

Nureddin Bey, kendisinin kurduğu XXI. Kolordu'nun da bağlı olduğu, merkezi İzmir'de bulunan VIII. Ordu'nun Komutanlığı'na getirildiyse de, mütareke imzalandıktan sonra bu ordunun kaldırılması üzerine, XI. Kolordu'nun Komutanlığı'na tayin edildi.

Albay Nureddin Bey, Kurmay Subay olmamasına rağmen II. Kolordu Komutanı'yken 1 Mart 1334/1918 tarihinde Mirliva (Tuğ-Tüm General) rütbesine yükseldi.

Nureddin Paşa, 14 Kasım 1918 tarihinde XVII. Kolordu Komutanlığı'na tayin edilip ek görev olarak da Aydın (İzmir) Vali Vekilliği kendisine verilmiştir. 30 Aralık 1918 tarihinde ise XXV. Kolordu Komutanlığı'na ta'yin olmuştur.

Nureddin Paşa, Urla'da bulunan Rumların Osmanlı Devleti'ne açıkça isyan etmesi ve Batı Anadolu'yu Yunanistan'a katmak istemeleri üzerine, bu isyânı bastırmakla görevlendirildi. 22 Ocak 1919 tarihinde bölgeye giden Nureddin Paşa, kısa sürede isyânı bastırarak, Urla'yı isyâncılardan temizledi.

Daha önceden teşkîlâtlanmış olan yerli azınlıklar, Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasıyla birlikte iyice kontrolden çıkmaya başladı. Bunun üzerine Nureddin Paşa, çok sıkı tedbirler alarak, düşmanın bölgede yaptığı yıkıcı faaliyetlere kesinlikle müsaade etmedi. Nureddin Paşa, halkı toplayıp mitingler yaptırıp konferanslar vererek, muhtemel bir istilâya karşı konulması için silahla mücâdele etme şuurunu kazandırdı. Bu çalışmaların netîcesinde Batı Anadolu halkını teşkîlâtlandırıp Türk Milleti'nin Millî Mücâdele öncesinde kurduğu ilk "*Mudafaa-yı Hukuk-ı Osmaniye Kongresi'ni*" 17 Mart 1919 tarihinde açtı. Nureddin Paşa'nın bu kararlı çalışmaları netîcesinde; artık azınlıklar hiçbir faaliyet yapamaz oldular. Bu sebeple, Nureddin Paşa'nın bu görevden alınması için başta İngilizler olmak üzere, diğer İtilâf Devletlerine müracaat ettiler. Azınlıkların yaptığı bu müracaat üzerine, İtilâf Devletleri, Osmanlı Devleti'ne Nureddin Paşa'nın

görevden alınması için baskı yapmaya başladılar. Osmanlı Devleti ise içinde bulunduğu kötü durum sebebiyle, Nureddin Paşa'yı İzmir Valiliği ve Bölge Komutanlığı'ndan almak mecburiyetinde kaldı.

22 Mart 1919 tarihinde İzmir Valiliği'nden alınan Nureddin Paşa, 27 Mart 1919 tarihinde İzmir'den ayrılarak İstanbul'a gitti. Nureddin Paşa İstanbul'da hiç bir birliği bulunmayan ve sadece ismi olan XXV. Kolordu Komutanlığı'na tayin edildi. Bu boşluktan yararlanan Nurettin Paşa, kısa bir süre İstanbul'da kalıp 12 Mayıs 1919 tarihinde tekrar İzmir Bölgesi'ne gelerek, daha önceden başlattığı Millî Mücadele çalışmalarına devam etti. İzmir Valiliği ve Kolordu Komutanlığı'na da bir bakıma İtilâf Devletleri'nin istediği tipte basiretsiz kişiler ta'yin edilerek, 15 Mayıs 1919 tarihinde Yunanlıların İzmir'i istilâ etmesi gerçekleştirildi.

İzmir'in Yunanlılar tarafından istilâ edilmesi hususunda Selahattin Tansel gibi bazı tarihçilerin ortak olduğu görüşe göre; *"Eğer Nureddin Paşa İzmir Valiliği ve Bölge Komutanlığı'ndan alınmasaydı, Yunanlılar İzmir'e asker çıkaramayacak veya İzmir'in eli kolu bağlı olarak teslim edilmesi aslâ meydana gelmeyecekti."*

Nureddin Paşa'nın Kuvâ-yi Milliyye'ye hizmet etmesi ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin tanınması hususunda gayret göstermesi, O'nun dikkatleri üzerine çekmesine sebep oldu. Bu yüzden takip edilmeğe başlandı. Bunun üzerine arkadaşı Diyarbakırlı Kâzım (İnanç) Bey ile Haziran 1920'de Anadolu'ya geçti. Nureddin Paşa'nın Anadolu'ya geçtiğini duyan İngilizler, İstanbul Hükûmeti'ne baskı yapmaya başladı. Anadolu'daki Kuvâ-yi Milliyye'ye katıldığı için gıyabında idam kararı verildi. Ailesi, annesi ve çocukları İstanbul'da kaldı. Silah arama bahanesiyle gece gündüz demeden evi yirmiden fazla aranarak, sefer tasına varıncaya kadar bütün eşyası haczedildi. Nureddin Paşa'nın ailesi üzerinde kurulan baskıların ardı arkası kesilmeyince, 12 Aralık 1336/ 1920 tarihinde alınan bir karar neticesinde Anadolu'ya getirildi.

Haziran ayının ortalarında (1920) Ankara'ya gelen Nureddin Paşa, Ankara'da bir görev almak için Mustafa Kemal Paşa ile görüştü. O'na Konya Valiliği teklif edilmesi üzerine, bu görevi kabul etmeyerek Kastamonu/Taşköprü'de bulunan büyük damadı Hüseyin Abdullah (Alptogan) Bey'in yanına gitti. Nureddin Paşa, 9 Aralık 1920 tarihine kadar, herhangi bir görev almadığı için Taşköprü'de kaldı.

Karadeniz sahilleriyle, Orta Anadolu'da Pontus Rum faaliyetlerinin artması ve Koçgiri (Gümüşakar) hâdisesinin çıkması sebebiyle; Sivas'ta bulunan III. Ordu'ya bağlı, 3. Kolordu 9 Aralık 1920 tarihinde kaldırılarak, "Merkez Ordusu" kuruldu. Yeni kurulan bu ordunun Komutanlığı'na da Mirîva (Tuğ-Tüm General) Nureddin Paşa getirildi.

İç Anadolu'da Koçgiri ve Karadeniz sahillerinde ortaya çıkan Pontus Rum İsyânı'nı bastıran Nureddin Paşa, bölgede aldığı tesirli kararlar ile sükûneti te'min etti. Bu asayişsizliği giderirken, bir taraftan da yeni birlikler kurarak Batı Cephesi'ne sevk etti. Bu yönüyle I. İnönü ve II. İnönü zaferleriyle, Sakarya Meydan Muharebesi'nin kazanılmasında büyük katkılarda bulundu. Batı Anadolu'da ilerlemekte olan düşmanın durdurulmasından sonra, Yunanlıların Batı Anadolu'dan atılmasını gerçekleştiren üst seviyedeki komuta kadrosunda görev yaptı. Savaşın bir icabı olan bütün sıkıntı ve risklerini paylaşıp ele geçirilen mevzilere ve şehirlere birlikleriyle beraber giren komutanların ilk akla gelenleri, Mîsâk-ı Millî kararlarını gerçekleştiren ilk isimler arasında yer aldı.

Koçgiri hâdisesinden sonra, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki bazı mebuslar Nureddin Paşa'nın görevden alınmasıyla yetinmeyip cezâlandırılmasını istemektedir. Özellikle Karadeniz bölgesindeki Mebuslar bu konuda ön planda yer almıştır. Bu mebusların, açıkça bir devlet kurma emelinde olan Pontus Rum hadisesini körükleyen, destekleyen veya bizzat bu olayın içinde bulunan insanlara destek olmalarının bir sebebi olmalıdır. Bu sebep ise söz konu mebusların

veya resmî görevli olan bir kısım insanların bu bölgedeki Rumlar ile menfaat ilişkisinde bulunması birinci sebep olarak düşünülmektedir. Zira Nureddin Paşa'nın görevden alınmasıyla ilgili takriri veren iki kişiden biri olan Lazistan Mebusu Osman Bey hakkında Erzincan Mebusu Emin Bey'in verdiği takdir Mecliste görüşülüp bölgede yaptığı yolsuzluklar ortaya konmuştur. Rusya'dan Türkiye'ye getirilen silah ve cephane, akaryakıt ve bazı malzemelerin bir kısmını Osman Bey alıkoyarak Rize'de sattığı müşâhede edilmiştir. Bu sebeple Osman Bey'in yargılanmasına Meclis karar vermiş, yapılan tahkîkatta Rusya'dan gelen malzemelerin eksik olduğu Rusya'ya bildirilmiştir. Rusya, gönderdiği malzemelerin bir miktarının kaybolduğunu duyunca, yardımlar kesilmiş, araya tekrar girilerek, yeniden Rus yardımlarının gelmesi sağlanmıştır. Tahkîkat sonucunda belgeler Meclise sunulmuş, yargılanarak suçu sabit görülmüştür.

İkinci sebep ise mebusların bölgedeki nüfûzunun kırıldığını hissetmeleridir. Çünkü Nureddin Paşa, isyanı bastırmak için yalnızca üstlerinin emrini yerine getirmek veya uygun gördüğü tedbirleri üstlerine sunarak onay alıp yapmanın ötesinde diğer teklifleri reddetmiştir. Bu tutum mebusları memnun etmemiştir. Mebusların ifâdelerinde bu durum açıkça bellidir.

Lazistan Mebusu Osman Bey'in bu takriri 29 Ekim 1337/1921 günü Mecliste görüşüldü. Bu görüşmelerde Mustafa Kemal Paşa; *"Efendiler, mevzubahis olan zat bir kumandan olmak dolayısıyla Heyet-i Vekileyi ne derece alâkadar ederse Başkumandanı da o derece alâkadar eder. Bu hususta biz söz söylemeden evvel şu noktayı hatırlatmak isterim ki onların hakkında yapılan tahkîkat için Dâhiliye Vekâleti'nde evrak vardır. Bu evrak tedkik olunuyor. Yalnız efendiler, bu ihtilaf Dâhiliye Vekiliyle, ordu kumandanlığı vazifesinde bulunan bir kimse arasında tahaddüs ettiği için bunu halletmek Erkân-ı Harbiye Reisi ile bana aittir. Nureddin Paşa diğer kumandanlar gibi bir ordu kumandanıdır. Fakat Heyet-i Vekile'nin intihabına ait olan kanûnda bir nokta vardır. Bu kanûnun bu noktası zannederim ki Meclis-i Milli'de ilk defa mevzuubahis oluyor. O da vâsi' isyanlar için bittabi kuvve-i askeriyeye müracaat edilmek lâzımdır deniyor. Nureddin Paşa'nın merkez mıntıkasında bu işe müdahale etmesi de bu sebepten neşet etmiştir. Nureddin Paşa'nın gayr-i kanûnî ef'âl ve harekâta bulunduğu dair ihbârâta bulunuldu. Pek nazik zamanlara tesadüf eden bazı hadisâtta dolayı ordu kumandanlarının tebdiline dair bende kanaat hâsıl olmamıştır. Aynı zamanda Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Reisi'nin de böyledir. O zamanda bunun mevzu'bahis edilmesi dolayısıyla aramızda ihtilaf-ı efkâr hâsıl oldu ve Dâhiliye Vekili diğer taraftan asayişin temininde muvaffak olamadığından dolayı Nureddin Paşa'nın azlini teklif etti. Ben kendi tarikimle bunları tetkike kıyam ettim. Buna mukabil bazı kanaatler de hâsıl ettim. Bittabi bu, bizim tarafımızdan lâzımü'l-icrâ olacaktır."*

Nureddin Paşa'nın Merkez Ordusu Komutanlığı'ndan alındıktan sonra, Trabzon Mebusu Hafız Mehmet ile Erzincan Mebusu Emin Bey birer takdir vererek, azli ile taht-ı muhâkemeye alınmasını talep etmişlerdir. Fakat konu, Meclis'in görevi dışında kaldığı için bu talep istenildiği gibi sonuçlanmadı. Neticede, Fevzi Paşa'nın delâleti ve Mustafa Kemal Paşa'nın da Fevzi Paşa'yı bu konuda desteklemesi üzerine, Nureddin Paşa hakkında şimdilik her hangi bir ceza verilmesi engellenmiş oldu.

Merkez Ordusu Komutanı Nureddin Paşa'nın cezalandırılmasıyla ilgili teklif Mecliste üç oturumda uzun uzadıya münakaşa edilerek görüşüldü. Meclise getirmesi ve meclisin de talebiyle; 4 Kasım 1337/1921 tarihinde Merkez Ordusu Komutanlığı'ndan alınmasına karar verildi.

Nureddin Paşa'ya, Meclis tarafından yargılanıp herhangi bir ceza verilmedi ama 11 Kasım 1921 tarihinde Merkez Ordusu Komutanlığı'ndan alınmasından sonra, kendisine herhangi bir görev de verilmedi. Bu duruma göre açıkta kalan Nureddin Paşa, büyük kızı Semiha Hanım ile evli olan Albay Hüseyin Abdullah (Paşa, Alptogan) Bey'in görev yaptığı

Taşköprü (Kastamonu)'ye giderek, Birinci Ordu Komutanlığı'na tayin edileceği tarihe kadar burada kaldı.

Batı Anadolu'daki Yunan ilerleyişini durdurmak için Batı Cephesi Ordusu I. ve II. Ordu olarak ikiye ayrıldı. Batı Cephesi Ordularının başına bu dönemde I. İnönü Savaşı sonrasında Albaylık'tan Paşa'lığa terfi ettirilen İsmet Paşa getirilerek; I. Ordu Komutanlığı Ali İhsan Paşa'ya, II. Ordu Komutanlığı da Yakub Sevki Paşa'ya verildi. Ancak Ali İhsan Paşa İsmet Paşa'ya göre çok daha kıdemli ve daha önce ordu komutanlığı yapmış olmanın da verdiği güven ile bağımsız hareket etmeğe başladı. Bu durum Ali İhsan Paşa (Sabis) ile İsmet Paşa'nın aralarının açılmasına sebep oldu. Bunun üzerine Ali İhsan Paşa (Sabis) 20 Haziran 1922 tarihinde I. Ordu Komutanlığı'ndan alınarak, yerine vekâleten Fahreddin Paşa atandı. I. Ordu Komutanlığı 24 Haziran 1922 tarihinde Refet Paşa'ya teklif edildi. Refet Paşa da; *"Memleketin bana ihtiyacı olduğu zamanda neferlik vazifesi dahi olsa yaparım. Ama şimdi teklif edilen hizmeti yapmakta ma'zûrum."*, diyerek; bu görevi kabul etmedi. Böylece hem Ali Fuad Paşa, hem de Refet Paşa, *"kıdemsiz"* İsmet'in emrine girmek istemediler. Bu teşebbüslerden olumsuz sonuç alınınca, Kâzım (Özalp) Bey'in ta'yîni düşünülüyse de; Mustafa Kemal Paşa Kâzım Bey'in Millî Müdâfaa Vekâleti'nden ayrılmasını uygun görmediği için Kâzım Bey de bu göreve getirilemedi. Fevzi (Çakmak) Paşa Mustafa Kemal Paşa ile görüşerek; eğer Nureddin Paşa'ya bir görev verilecek olunur ise *"Nureddin Paşa'nın bu görevi ciddiyet ve samimiyyet ile ifâ' edeceğine"* dair telkinlerde bulundu. Bu tavsiye netîcesinde Nureddin Paşa'ya I. Ordu Komutanlığı görevi teklif edildi. Bu teklif Nureddin Paşa tarafından da kabul edildiği için 29 Haziran 1922 tarihinde I. Ordu Komutanlığı'na ta'yîn edildi.

Yunan birliklerine karşı gerçekleştirilen 29 Ağustos 1922 günkü taarruzlar netîcesinde Yunan birlikleri dağıldı. Yunan Ordusu Komutanı General Trikopolis, kuvvetlerini Küçük Aslıhanlar yoluyla Dumlupınar yolunun kapandığını öğrenince, daha kuzeydeki dağ yollarından batıya çekilmeğe karar verdi. Bu sırada I. Ordu birlikleri taarruzlarına baskın hâlinde devam etmekteydi. Düşman birlikleri yürüyüş yollarını kaybederek dağılmış ve ancak 30 Ağustos günü Çalıköy'de toplanabilmişti. Nureddin Paşa, 29 Ağustos 1922 tarihinde yayımladığı bir nolu ordu emrinde; *"Düşmanın 5. Tümeni'nin zayıta uğratıldığını, düşmanın bütün toplarını terk ederek kaçmakta olduklarını, 6. Kolordu'nun düşmanı takîb etmekte olduğunu bildiriyordu.*

Garp Cephesi I. Ordusu 30 Ağustos 1922 tarihinde Yunan asıl kuvvetlerini kuzey, güney ve güneybatıdan kuşatarak düşman birliklerinin aralıksız takîb edilmesine karar verildi. Böylece her iki ordu da bütün güçleriyle hızlı bir taarruza geçerek, düşmanın çekileceği yolların kesilmesi, İzmir istikâmetine dağınık bir halde çekilmeğe devam eden düşman birliklerinin esîr edilmesi emredildi. Böylece Yunan birlikleri yeniden çember içine alınarak, bütün birlikler ileri harekâta geçirildi. Bu son harekâtta Adatepe Yunanlılardan geri alındı. 30 Ağustos 1922 tarihinde yapılan çarpışmalar ile Batı Cephesi Harekâtı'nın birinci safhası sona erdi.

Yunanlılara karşı kazanılan birinci hareket sonunda; Türkiye Büyük Millet Meclisi 3 Eylül 1338 (1922) günü aldığı bir karar Büyük Taarruz Harekâtı'nda görev yapan 27 subay terfi ettirdi. Bu terfi kararıyla Nureddin Paşa da "Ferik" (Korgeneral) liğe yükseltildi.

Yunan Birlikleri, 6 Eylül 1922 tarihind kısa bir müsâdemeye girerek, Menderes'e doğru kaçmaya başladılar. Türk Birlikleri ise Yunan Birlikleri'ni takîb etmekteydi. Diğer taraftan, Menderes Bölge Komutanlığı da Menderes Vâdisi'ni düşmandan temizleyip Nazilli'yi kurtararak, Ödemiş'e doğru ilerlemekteydi, Aynı gün I. Ordu Karargâhı da Salihli'ye geldi.

Nureddin Paşa günlerce beklediği bu mutlu haberi alır almaz. Nif'ten, Belkahve'ye gelerek, İzmir'e girdiklerini Batı

Cephesi Komutanlığı'na bildirdi. Nureddin Paşa bu mesajında şöyle diyordu:

İzmir'e Cenup'tan girilerek, 5. Kolordu kıta'âtının dahi şehre dâhil olduğunu, düşmanın esîr alınmakta bulunduğunu 9.9.1338 (1922) tarih ve saat 8.35'te Belkahve'den" bildirdi.

Nureddin Paşa, 9.9.1338 (1922) saat 10.30'da Batı cephesi Komutanlığı'na gönderdiği diğer bir raporda da; *"İzmir'e ilk olarak giren 4. Süvari Komutan Muavini Şeref Bey, İzmir'e girerken hafif bir müsâdeme ile karşılaşmasına rağmen, şehre dâhil olmuştur. Bu müsâdemede dört çavuş şehîd düşüp Yüzbaşı Şerafeddin Bey de yaralanmıştır. Nif, düşman tarafından yakılmadan kurtarılmıştır"*, haberini verdi.

Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Riyâseti'nin 30 Ekim 1923 tarihli teklifi ve Başkomutanlığın uygun görmesi üzerine, Batı Cephesi Karargâhı 1 Eylül 1923 i'tibâren lağvedildi. Batı Cephesi'nin dağıtılması üzerine, I. Ordu Birlikleri Ankara'da bulunan I. Ordu Komutanlığı'nın emrine verilerek, Batı Cephesi ve Genelkurmay Karargâhları ise 26-27 Temmuz 1923 günlerinde Ankara'ya taşındı. Ferik Nureddin Paşa'ya da I. Ordu Komutanlığı dönemindeki hizmetlerinin karşılığında TBMM tarafından İstiklal Madalyası verildi.

Ferik Nureddin Paşa, Batı Cephesi Birlikleri'nin dağıtılması üzerine, bütün birliklerine ve Harp Tarihi Şûbesi Müdürlüğü'ne bir mesaj yazarak, 14 Ağustos 1339 (1923) tarihinde izine ayrılacağını ve Bursa'ya gideceğini bildirdi.

Nureddin Paşa Bursa'da dinlenirken, Millî Müdafaa Vekâleti'nin isrârı üzerine 12.3.1924 tarihinde kendisine bir telgraf gönderilerek, 16.3.1924 tarihinde Yüksek Askerî Şûra Üyeliği (Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Riyâseti Üyesi)'ne getirildi.

Nureddin Paşa o günkü mevcut kanûnlar çerçevesinde politikaya atılarak, 1 Kasım 1924 tarihinde yapılan ara seçimde, Halk Fırkası adayı Dr. Emin Bey'e karşı, ikinci seçmenlerin 236 sının oyunu alarak Bursa'dan Milletvekili seçildi. Milletvekili olmasına, hâlâ asker olması mani' gösterilerek Milletvekilliği Meclis tarafından kabul edilmeyince; 29 Kanûn-ı sâni 1341 (12 Ocak 1925) tarihinde kendi arzûsuyla emekli oldu.

Nihâyet 5 Şubat 1925 tarihinde yapılan ikinci ara seçimde 296 oy ile (diğer adaylara ancak birer oy çıkmıştır) adeta seçimdeki bütün oyları alarak yeniden Bursa'dan milletvekili seçildi.

Nureddin Paşa'nın 8.3.1341 (1925) tarih ve 3496/964 Nolu seçim mazbatasını tedkik edilerek milletvekili olmasında herhangi bir engelin olmadığını anlaşılması üzerine TBMM'nin görüşüne sunuldu. TBMM, Nureddin Paşa'nın seçim mazbatasını 10.3.1341 (1925) tarihinde yaptığı 74. toplantısının, I. Celsesi'nde kabul etti. Böylece Nureddin Paşa bu ara seçimlerinde TBMM'ne girdi.

Konya Milletvekili Refik Bey ile bir kaç arkadaşı, şapka giyilmesi hakkında 16 Kasım 1925 tarihinde Meclise bir kanûn teklifi verip bu kanûnun I. maddesinde; *"TBMM üyeleri ile bütün memurların giymek mecburiyetinde oldukları başlığın şapka olması"* hükmü bulunuyordu. İşte 25 Ekim 1925 tarihinden i'tibâren görüşülmeğe başlanan bu kanûn teklifi müzâkereleri sırasında Nurettin Paşa; *"Mebuslar me'mur değildirler, doğrudan doğruya halktan biridirler. Genel tabii haklardan biri olarak, yasama dokunulmazlığı ile de tam hürriyete sâhip bulunmaktadırlar. Bundan ötürü vekillik sıfatına ve yasama durumuna uymayan ve öteki milletler parlamentolarında da bulunmayan böyle bir kaydın kabul edilmeyeceği tabiidir."*, yönünde kanûn teklifi aleyhinde bulunur. Nurettin Paşa'nın Şapka Kanûnu'na aleyhte yaptığı bu teklif yalnızca *"Milletvekillerinin şapka giyme mecburiyetinde olmamaları gerektiği"* hususundadır. Ancak bu teklif, *"Şapka Kanûnu'na tamâmen muhâlif"* olarak algılanmıştır.

Nureddin Paşa, diğer paşalar gibi, Mustafa Kemal Paşa'nın silah arkadaşları arasında olduğu halde, onlar kadar

tanınmış değildir. Çünkü zamanın siyasî havası sebebiyle, Mustafa Kemal Paşa ile diğer paşalar arasında geçen benzerî anlaşmazlıklar Nureddin Paşa ile de oldu. Bu anlaşmazlıklar bazen kırıngılığa da dönüştü. Nureddin Paşa'nın sert mizacı ve tâviz vermeyen karakteri özellikle milletvekili olduktan sonra bu kırıngılığın kalkmasına engel oldu.

Nureddin Paşa, Mîsâk-ı Millî kararlarını gerçekleştiren Mustafa Kemal Paşa, Bekir Sami, Rauf Bey, Nureddin Paşa, Cevat Paşa, Kâzım Karabekir Paşa, İsmet Paşa, Ali İhsan Paşa, Muhiddin Paşa, Refet Paşa, Cemil Paşa, Nuri Paşa, Selahattin Adil Bey, Halit Bey, Hasan İzzettin Bey, Kâzım Paşa, Şehit Hazım Bey'in bulunduğu 17 kişilik komuta hey'etinin ilk dört komutanı arasında bulunmaktadır.

Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu'nun kuruluşuyla ilgili 11. 8. 1983 tarih ve 2876 sayılı kanûn gereğince Millî Mücadelenin ön saflarında yer alan ve Atatürk'ün en yakın 50 arkadaşı Atatürk Araştırma Merkezi'nin şeref üyesi listesine eklenmiştir. Bu kişiler arasında Nureddin Paşa; Mustafa Kemal Atatürk, İsmet İnönü ve Fevzi Çakmak paşalardan sonra üçüncü sırada bulunmaktadır.

Nureddin Paşa, askerî hayâtı sırasındaki başarılarından dolayı sırasıyla; 5. Rütbeden Mecidî, 3. Rütbeden Osmanlı, 2. Rütbeden Kılıçlı Mecidî nişanlarıyla, Altın Liyâkat Madalyası, Fransız Lejyondonör ve Alman Demir Salıp nişanları, İstiklal Madalyası ve Takdirnâmesi almıştır. Ayrıca Almanca, Fransızca, Rusça ve Arapça dillerini çok iyi bilmektedir.

Hayâtını emekli maaşı ile devam ettiren Nureddin Paşa, 18 Şubat 1932 tarihinde İstanbul, Kadıköy, Hasanpaşa Mahallesi, Kızlarağası Çeşmesi 23 Numaralı evinde vefat etmiştir.

Necati Fahri TAŞ

KAYNAKÇA

ADIVAR, Halide Edip, **Türk'ün Ateşle İmtihani**, İstanbul 1973.

Ahmet İzzet, **Osmanlı Yunan Harbi Konferansları**, İstanbul 1325.

Ali Rıza, **Kurtuluş ve Kuruluş Savaşı Üzerindeki Yazılarım**, İstanbul 1934.

ARIKOĞLU, **Hatıralarım**, İstanbul 1961.

ATASE Arşivi, Birinci Ordu Komutanları Subayarı Künye Defteri, K. 1984, D. 395, s.1.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, DH. KMS. Tasnifi.

BAYAR, Celal, **Ben de Yazdım**, Cilt I-V, İstanbul 1965.

Emekli Sandığı Arşivi.

Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, 1968, S 60, 1371.

ÖZALP, Kâzım, Millî Mücadele, 1919-1922, TTK, C.I, Ankara 1971.

TAŞ, Necati Fahri, **Nurettin Paşa**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2014.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi, II. Devre Milletvekilleri Dosya No. 471.

23/11/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/nurettin-pasa-sakalli-1873-1932/?pdf=3429> adresinden erişilmiştir